ACTUALITAT

LA SENTÈNCIA ARBITRAL DE GUADALUPE (1486).

Quan aquest exemplar dels FULLS surti al carrer, s'haurà commemorat amb un seguit d'actes, el 5è. centenari de la promulgació de la Sentència Arbitral de Guadalupe, un document que sentà les bases de l'estructura agrària del camp català fins als nostres dies.

Ferran II, el seu gestor, hi actuà d'intercessor en una sentència que dóna a conèixer al monestir de Santa Maria de Guadalupe, a Extremadura, el 21 d'abril del 1486. Aquesta disposició, alguns aspectes de la qual analitzarem amb detall, per la via del compromís i inscrita en la política del redreç del monarca catòlic, aportà els fonaments per a la solució del conflicte remença, convulsió social que enverinava el país des de feia més d'un segle.

Els remences reberen aquesta denominació en funció de la remissió o "redimença" que havien de satisfer als feudals de qui depenien per abandonar el territori del seu senyor. Aquest estament social, ja des de mitjans del segle XIV, esdevé, pràcticament esclau de la terra, adscrit contra voluntat a un senyor i a una jurisdicció —molt sovint onerosa—, sense possibilitat d'escapar-ne, donat l'alt sostre econòmic de les redempcions. La consciència social del remença es dibuixa a finals del segle XIV, quan les successives pestes delmaren el Principat i els senyors, impotents, contemplen la desolació dels seus dominis; apareixeran els "masos rònecs", explotacions agràries improductives pels efectes de l'epidèmia que cal endegar de nou. Des d'una postura de relativa força —la crisi demogràfica ho permet—, el pagès de remença s'instal.la en aquests masos i, per aquest servei, intenta negociar el seu status social i jurídic amb el feudal. Malgrat això, però, la reactivació econòmica que experimentarà el Principat farà que, aviat, els senyors oblidin les seves promeses i que l'estament remença reculi en la seva situació. D'altra banda, les repetides inversions de la burgesia en propietats (en un intent d'ascens social i d'emmirallament nobiliari), assessorades per estols de lletraferits que revifen antics costums i prestacions en desús, contribueixen a enverinar el procés.

En aquesta conjuntura s'esdevindran esporàdics alçaments remences, fins que l'onada cíclica depressiva actuï de detonant en l'evolució del conflicte. Serà a mitjans del segle XV quan es forjarà una consciència subversiva en els medis pagesos, no de simple protesta en avalots circumstancials, sinó com ha escrit Vicens Vives, "permanentment revolucionària, disposada a jugar-se el tot pel tot per a veure reconeguts llurs drets". En aquest marc d'agitació social que havia de trasbalsar el país durant dècades i que es manifesta per accions militars pageses contra la voluntat dels senyors, els monarques adoptaran postures diverses, des d'un tímid "filoremencisme" (amb Ferran I i, sobretot, amb Alfons el Magnànim), fins a postures de visceral oposició (amb Joan II i Ferran II, a l'inici del seu manament). Si bé d'una banda, com ha observat F. Soldevila, es vol reeixir en la temptativa de deslligar el sistema feudal dels seus trets més ignominiosos, de l'altra, la voluntat reial restarà sempre supeditada a la satisfacció dels desigs de l'oligarquia aristocràtica del país, i, per això, fracassaran els primers intents de solució pactada del conflicte.

Ferran II comptà per a l'elaboració de la Sentència Arbitral amb l'ajut d'experts juristes i, alhora, amb el suport de la majoria dels remences i amb la lassitud dels senyors, convençuts que per la força no conseguirien imposar-se. Com a solució negociada, la Sentència és, com ha escrit Vicens Vives, "total, sistemàtica i definitiva, però no revolucionària". S'elaborà amb la premisa de solucionar "la gran turbatio (que) ha pervengut en tot lo nostre Principat...", reglamentant les relacions jurídiques i socials del camp català (Vilar ha escrit que la Sentència estableix un equilibri nou i que la lluita entorn la condició de les terres és acabada per molts segles) i restaurant el principi reial d'autoritat, pacificant el camp català amb la liquidació del darrer alçament remença i amb el càstig dels cabdills.

El nou marc jurídic i social pel camp català que neix amb la implantació de la Sentència (document que seria homologat obligatòriament a tot el Principat i que permetia als pagesos no remences acollir-s'hi) estatueix l'abolició dels "mals usos" (entre ells, el de "remença"), els abusos consuetudinaris (prendre i maltractar, vida i mort, etc.) i uns altres drets i abusos que no s'han identificat prou bé. Aquesta abolició costarà a cada pagès la quantitat de 60 sous barcelonins, imposats en forma de cens al 5 per cent d'interès fins la seva total satisfacció.

La Sentència dóna seguretat al pagès en declarar-lo en possessió del domini útil dels masos, amb facultat de transferir-los sense permís dels amos. Aquests continuaven detenint, però, el domini directe de la terra, amb facultat de rebre homenatge dels conreadors i percebre censos, tasques, delmes i altres drets. Aquesta duplicitat en entendre el domini de la terra es formalitza amb el sistema de contractació emfitèutica. Com ha escrit P. Vilar, "el dret a l'estabilitat sobre l'explotació agrària ja no és pagat amb la llibertat"; Ferran Soldevila afegirà que aquesta nova unió del camperol amb la terra, "amb vincles de treball honest i digne, havia de produir la prosperitat del camp català, permetent-li travessar més de quatre segles sense commocions de caràcter social".

La Sentència inclou altres normes de menor importància però que, en conjunt, senten les bases de l'estructura agrària catalana fins els nostres dies.

L'altre gran bloc dispositiu de la Sentència, de caràcter temporal (fuig de la "vertadera" sentència, segons Vicens Vives) posa fi a la guerra social, declarant el càstig dels revolucionaris radicals. Aquesta transitòria estableix una mena d'amnistia general que commutarà les penes de presó als pagesos a canvi d'una redempció col.lectiva que es fixa en 50.000 lliures, pagadores a 10 anys. Malgrat això, la Sentència condemna a mort als capitostos o "contumaços" del moviment remença, en un llistat que s'hi adjunta, de més de 70 persones. Per la seva proximitat, destaquem del llistat de condemnats, els noms de Pere Joan Tria, de Mataró, i Pere Company, d'Alella. Desconeixem la seva vinculació amb els remences si bé ens decantem per pensar que hi jugarien un paper destacat atès el càstig que se'ls atribueix; dades com aquesta i la participació del Maresme en el conflicte són temes que investigacions futures hauran de desenvolupar.

La Sentència, finalment, sobreseeix totes les causes judicials pendents per raó del conflicte i, proclamant una treva de 100 anys entre senyors i pagesos, retorna els castells i fortaleses als feudals que les han perdut, que rebran 6.000 lliures dels pagesos com a suma compensatòria.

Historiadors com E. Hinojosa i E. Serra i Ràfols han subratllat que amb la conquesta de l'alliberament remença, els pagesos catalans es van trobar, ja en el darrer terç del segle XV, en possessió de la llibertat personal que, a Espanya mateix, no havien d'aconseguir els aragonesos fins a començaments del segle XVIII i grans mases de la població rural d'altres Estats d'Europa, fins la segona meitat del segle XVIII o començaments del XIX.

L'eficàcia del document que hem ressenyat, les innovacions que conté i la seva oportunitat ha fet dir a Pierre Vilar que és "una de les rares conclusions jurídiques de conjunt aportades a un conflicte agrari medieval".

Carles Marfà i Riera

EL SENYOR ESTEVE MACH I BOSCH, NOU DIRECTOR GENERAL DEL PATRIMONI ARTÍSTIC DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA

El nostre col.laborador, l'arquitecte mataroní Sr. Esteve Mach i Bosch, ha estat nomenat recentment Director General del Patrimoni Artístic de la Generalitat de Catalunya.

No cal dir que celebrem moltíssim el nomenament, sobretot per la seva doble condició de mataroní i col.laborador dels FULLS.

III SESSIÓ D'ESTUDIS MATARONINS

Convocada el passat mes de desembre, tindrà lloc el proper dissabte, dia 10 de maig, a la nova Sala del Museu Arxiu de Santa Maria, carrer Beata Maria, núm. 3.

L'ARXIU DE GRAVATS DE LA IMPREMTA MINERVA

El fons de gravats i clixés de la Impremta Minerva ha estat incorporat al Museu Arxiu de Santa Maria per donació dels seus propietaris, la família Marfà.

La importància del fons ve determinada per la mateixa història de la impremta. Creada durant els primers anys vint pel Sr. Antoni Marfà i Serra, va imprimir la major part de la premsa local, a més de tota mena de fulls, butlletins, impresos, participacions familiars, propaganda d'empreses i indústries locals, i fins i tot gran quantitat de llibres, algun d'excepcional categoria.

L'equip del Museu Arxiu de Santa Maria ho fa públic a manera d'agraïment. El fons de gravats de la Impremta Minerva, que era, per les seves característiques, patrimoni cultural de la ciutat, ha estat posat a l'abast dels mataronins.